

Människosmuggling

Rättslig vägledning 2023:14
Utvecklingscentrum
Augusti 2023

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	4
1 Inledning	6
2 Människosmuggling	7
2.1 Den rättsliga regleringen gällande människosmuggling	7
2.1.1 Olovlig inresa eller passering och brottets fullbordan	7
2.1.2 Rubricering och påföljd vid människosmuggling av normalgraden	9
2.1.3 Grov människosmuggling	11
2.1.4 Ringa brott	12
2.1.5 Uppsåt.....	13
2.1.6 Medhjälp och förberedelse	13
2.1.7 Jurisdiktion.....	13
2.1.8 Humanitært undantag?	14
2.2 Den rättsliga regleringen gällande organiserande av människosmuggling	16
2.2.1 Organiserande av människosmuggling	16
2.2.2 Vinstsyfte	18
2.2.3 Arbets- och uppehållstillstånd som erhållits på grundval av oriktiga uppgifter	19
2.2.4 Utan pass eller de tillstånd som krävs för inresa i Sverige – regleringen före lagändringen den 1 juni 2022	20
2.2.5 Grovt organiserande av människosmuggling	21
2.2.6 Ringa brott	22
2.2.7 Medhjälp till brott.....	22
2.2.8 Jurisdiktion.....	23
2.2.9 Påföljdsvalet	24
2.3 Konkurrens mellan människosmuggling och organiserande av människosmuggling	24
2.4 Konkurrens med andra brott	25
2.5 Förverkandefrågor	26
2.6 Uppgifter från transportföretag	27
2.7 Uppspelning av förhör eller tidsbegränsat uppehållstillstånd	30
2.7.1 Uppspelning av förhör.....	30
2.7.2 Tidsbegränsat uppehållstillstånd.....	30

3	Vägledning vid utredningar	31
3.1	Inledning	31
3.1.1	Exempel från åklagare	32
3.1.2	Exempel på svårigheter	34
3.2	Utredningsåtgärder	35
3.2.1	Initial dokumentation.....	35
3.2.2	Förhör	36
3.2.3	Under utredningen	36
3.3	Internationellt samarbete.....	37
4	Checklista.....	39
4.1	I samtliga ärenden	39
4.2	I omfattande ärenden	40

Den här rättsliga vägledningen ersätter rättspromemorian *Människosmuggling, Rättslig reglering och vanliga frågor* (RättsPM 2019:3). Den viktigaste förändringen är att vägledningen är kompletterad utifrån den lagändring som gjorts i 20 kap. 9 § utlänningslagen (2005:716) om bl.a. tillstånd som utfärdats på grundval av osanna uppgifter. Information om andra förändringar finns i [kapitel 1](#).

Sammanfattning

Här ges vägledning om *människosmuggling* och *organiserande av människosmuggling*.

I [kapitel 2](#) ges bl.a. en redogörelse för den rättsliga regleringen och avgöranden från domstolarna och i [kapitel 3](#) finns vägledning till stöd för åklagares handläggning.

Människosmuggling – 20 kap. 8 § utlänningslagen

- Brottet människosmuggling förutsätter en olovlig inresa eller passering genom Sverige eller någon av de andra stater som omfattas av regleringen, se [avsnitt 2.1.1](#).
- Det krävs inte att någon gräns passeras och resan kan avse endast en etapp av resan, se [avsnitt 2.1.1](#).
- Brottet förutsätter inte att inresan är straffbar för utlännen, se [avsnitt 2.1.1](#).
- Begreppen inre och yttre gräns är av betydelse vid bedömning av när ett människosmugglingsbrott fullbordas, se [avsnitt 2.1.1](#).
- Människosmuggling som avser fler än två personer är ofta att bedöma som brott av normalgraden, inte ringa brott, förutsatt att kvalifikationsgrunderna för grovt brott inte föreligger. Detsamma gäller människosmuggling av enstaka personer när den innefattar transport genom flera länder med viss planering under resans gång. Människosmugglingsbrott av normalgraden är inte ett artbrott, se [avsnitt 2.1.2](#).
- Brottet bör bedömas som grovt om gärningsmannen har fått ersättning, såvida inte ersättningen endast täckt faktiska kostnader. När det gäller grov människosmuggling som bedrivits organiserat och i vinstsyfte finns det skäl att bedöma det som ett artbrott i val av påföljd, se [avsnitt 2.1.3](#).
- Ett brott som är en engångsföreteelse och gäller smuggling av enstaka utlänning utan ersättning är normalt ett ringa brott, se [avsnitt 2.1.4](#).
- Utrymmet för tillämpning av det s.k. humanitära undantaget är synnerligen begränsat, se [avsnitt 2.1.8](#).

Organiserande av människosmuggling – 20 kap. 9 § utlänningslagen

- Brottet organiserande av människosmuggling avser främjande av resa till Sverige men det krävs inte att utlänningen faktiskt kommer till Sverige, se [avsnitt 2.2.1](#).
- Brottet kräver att utlänningen saknar tillstånd eller har tillstånd som utfärdats på grundval av osanna uppgifter, se [avsnitt 2.2.1](#), [2.2.3](#) och [2.2.4](#).
- Försök och förberedelse är inte straffbelagt men brottet fullbordas i ett tidigt skede, se [avsnitt 2.2.1](#).
- Brottet kräver vinstsyfte. Att någon försörjer sig på verksamheten är enligt praxis att bedöma som vinstsyfte, se [avsnitt 2.2.2](#).
- För medhjälp krävs inte att medhjälparen har ett vinstsyfte men väl att denne insåg eller hade skälig anledning att anta att det var en verksamhet med vinstsyfte, se [avsnitt 2.2.2](#) och [avsnitt 2.2.7](#).
- Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen innefattar ett systematiskt utnyttjande av utlänningars utsatta situation, eller innefattar livsfara eller annan hänsynslöshet, se [avsnitt 2.2.5](#).

Uppgifter från transportföretag (Se [avsnitt 2.6](#))

Inhämtning av uppgifter från transportföretag regleras framförallt i polislagen, utlänningslagen, lagen om passagerarregister och lagen om flygpassageraruppgifter i brottsbekämpningen.

Uppspelning av förhör enligt 35 kap. 15 § rättegångsbalken och tidsbegränsat uppehållstillstånd för förhörspersoner (Se [avsnitt 2.7](#))

Det finns risk för att förhörspersoner lämnar Sverige. Som förebyggande åtgärd kan förhören spelas in i syfte att kunna spela upp vid huvudförhandlingen. Åklagaren kan också ansöka om tidsbegränsat uppehållstillstånd för en förhörsperson hos Migrationsverket.

Vägledning till stöd vid utredningar (Se [kapitel 3](#))

I kapitlet finns listor med förslag på utredningsåtgärder. (Se [avsnitt 3.2](#))

I [avsnitt 3.3](#) om internationellt samarbete finns råd om vart åklagare kan vända sig vid behov av internationella kontakter.

Sist i vägledningen finns checklistor. Den första [checklistan](#) är tänkt som handläggningsstöd vid samtliga ärenden medan den andra [checklistan](#) är tänkt för mer omfattande ärenden.

1 Inledning

Genom brotten människosmuggling och organiserande av människosmuggling skyddas de krav på pass eller tillstånd som gäller för utlänningar. De grundläggande kraven finns angivna i utlänningslagen (1989:529) och i utlänningsförordningen (1989:547).

Utlänningar ska ha pass, visering eller uppehållstillstånd och, om de ska arbeta här, arbetstillstånd. Från grundreglerna finns åtskilliga undantag, bl.a. för nordbor och EES-medborgare.¹ Vidare kan t.ex. utlänningar som är i behov av skydd, dvs. flyktingar eller skyddsbehövande i övrigt, inte vägras att resa in och vistas här enbart av det skälet att de saknar pass eller visering.²

Det framgår av bilaga 2 till myndighetens arbetsordning att människosmuggling i flera fall hanteras av Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet.

Den här vägledningen ersätter RättsPM 2019:3. Innehållet i vägledningen är i stora delar samma som i den tidigare promemorian. Den viktigaste förändringen är att vägledningen är kompletterad utifrån den lagändring som gjorts i 20 kap. 9 § utlänningslagen (2005:716) om bl.a. tillstånd som utfärdats på grundval av osanna uppgifter.

Andra förändringar är nya avsnitt om uppgifter från transportföretag och om möjligheten till uppspelning av förhör enligt 35 kap. 15 § rättegångsbalken samt till tidsbegränsat uppehållstillstånd. Det har även tillkommit några nya hovrättsdomar sedan rättspromemorians publicering och dessa har beskrivits under [kapitel 2](#). Vidare har [kapitel 3 Vägledning vid utredningar](#) utökats och strukturerats om.

Checklistan har bl.a. delats upp i två delar. En [checklista](#) är tänkt för samtliga ärenden och en [checklista](#) för mer omfattande utredningar. Checklistorna har även utökats något. I övrigt har några smärre redaktionella ändringar gjorts.

¹ Med EES-medborgare avses en utlänning som är medborgare i en stat som omfattas av avtalet om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), se 1 kap. 3 b § utlänningslagen vilket idag omfattar medlemmar i Europeiska unionen samt Island, Liechtenstein och Norge.

² Prop. 2003/04:35 s. 15.

2 Människosmuggling

Här redogörs för ett antal rättsliga frågeställningar avseende såväl människosmuggling som organiserande av människosmuggling.

2.1 Den rättsliga regleringen gällande människosmuggling

Människosmuggling regleras i 20 kap. 8 § utlänningslagen.

Den som uppsåtligen hjälper en utlänning att olovligen komma in i eller passera genom Sverige, en annan EU-stat eller Island, Norge, Schweiz eller Liechtenstein döms för människosmuggling till fängelse i högst två år.

Är brottet att anse som grovt döms för grov människosmuggling till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningen

1. utförts mot ersättning,
2. utgjort ett led i en verksamhet som avsett ett stort antal personer, eller
3. utförts under former som innebär livsfara för utlänningen eller annars utförts under hänsynslösa former.

Är brottet att anse som ringa döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

För försök eller förberedelse till brott enligt denna paragraf döms till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken. (SFS 2011:1209)

2.1.1 Olovlig inresa eller passering och brottets fullbordan

Brottet människosmuggling förutsätter en olovlig inresa eller passering genom Sverige eller någon av de andra stater som omfattas av regleringen. Kravet "olovlig" innebär att förfarandet ska stå i strid med statens författning.

Det är inte nödvändigt att någon gräns passeras och resan kan avse endast en etapp av en resa.

Brottet förutsätter inte att inresan är straffbar för utlänningen. Det krävs endast att inresan är olovlig.

Vid bedömning av när ett människosmugglingsbrott fullbordas är begreppen inre och yttre gräns av betydelse.

En inresa anses olovlig om inresan eller passeringen sker i strid med respektive stats gällande författningar. De stater som omfattas förutom Sverige är andra EU-stater och Island, Norge, Schweiz och Liechtenstein. Observera att Storbritannien – som är ett vanligt mål för människosmuggling – inte längre är upptaget i straffstadgandet. Människosmugglingsbrott aktualiseras alltså inte i dagsläget när en utlänning grips vid utresa på väg till Storbritannien med falskt pass. Under vissa förutsättningar skulle det dock kunna vara förberedelse eller försök till brukande av falsk urkund och medhjälp därtill.

Att hjälpa någon att passera genom ett land innebär att någon transporterar en utlänning inom ett land utan att passera någon gräns. Det kan röra sig om hela sträckan mellan två gränser eller endast någon etapp.³

Brottet människosmuggling är självständigt och förutsätter inte att utlänningens inresa är straffbar. Inresa i Sverige i strid med bestämmelserna om pass och tillstånd sker olovligen. Detta gäller även för de fall då förfarandet inte är straffbart enligt 20 kap. 4 § utlänningslagen.⁴ Utlänningens eget straffansvar har enligt 20 kap. 4 § utlänningslagen begränsats till vissa typer av uppsåtligt otillåten passage av yttre gräns. En utlänning begår alltså inte någon straffbar gärning om personen olovligen passerar en inre gräns.

Vid bedömning av när ett människosmugglingsbrott fullbordas är begreppen inre och yttre gräns av betydelse. Definitionen av begreppen inre och yttre gräns framgår av 1 kap. 3 § utlänningsförordningen (2006:97). Med inre gräns avses Schengenstaternas gemensamma landgränser samt deras flygplatser respektive hamnar för reguljära färjeförbindelser, när det sker trafik till och från andra Schengenländer. Eftersom såväl Danmark som Finland och Norge deltar i Schengensamarbetet räknas Sveriges landgräns och den fasta förbindelsen över Öresund som en inre gräns. Den yttre gränsen utgörs av gränsen mellan en Schengenstat och tredje land. Med tredje land menas alla stater som inte deltar i Schengensamarbetet och även gräns mot Storbritannien och Irland. En internationell flygplats och hamn utgör yttre Schengen-gräns när den tar emot trafik från tredje land. Den yttre gräns som Sverige har är således sjögränsen samt flygplatser och färjeterminaler när det sker trafik till och från länder utanför Schengenområdet.⁵

Öresundsbron och färjeförbindelser mellan t.ex. Helsingör och Helsingborg utgör inre gränser. Arlanda flygplats är ett exempel på en gräns som kan vara en yttre gräns.

När det gäller brottets fullbordande framgår det av förarbetena att det vid passerandet av en yttre gräns krävs att inresan har skett vid sidan om en gränskontroll eller att utlänningen passerar gränskontrollen gömd eller med

³ Prop. 2003/04:35 s. 85.

⁴ NJA 2009 s. 424 och 431 f.

⁵ Prop. 2003/04:35 s. 23.

hjälp av förfalskade handlingar för att det ska vara straffbart. Om någon däremot hjälper en utlänning att komma in i Sverige via en inre gräns räcker det för straffbarhet att utlänningen kommit in på svenskt territorium.⁶

I NJA 2010 s. 237 var fråga om passering av yttre gräns. En person hjälpte två irakiska medborgare att med flygresa från Bangkok till Arlanda flygplats, dvs. över en s.k. yttre gräns. De irakiska medborgarna, som saknade pass och de tillstånd som krävs för inresa i Sverige, ansökte om asyl vid en av gränspoliserna på flygplatsen anordnad gatekontroll. De hade således inte tagit sig in i riket vid sidan om en gränskontroll eller passerat denna gömda eller med hjälp av förfalskade handlingar.

Den person som i rättsfallet hjälpte de irakiska medborgarna bedömdes därför inte ha hjälpt dem komma in i landet på sätt som avses i 20 kap. 8 § utlänningslagen och var följaktligen inte skyldig till människosmuggling.

Ett mål från Svea hovrätt har berört inresebegreppet och frågan när en gränskontroll vid en yttre gräns ska anses passerad. Hovrätten bedömde att den yttre gränsen inte hade passerats när två personers pass hade stämplats i passkontrollen men inte lämnats ut till personerna innan de stoppades och dömdes för försök till grov människosmuggling.⁷

2.1.2 Rubricering och påföljd vid människosmuggling av normalgraden

Människosmuggling som avser fler än två personer är ofta att bedöma som brott av normalgraden, inte ringa brott, förutsatt att kvalifikationsgrund för grovt brott inte föreligger.

Detsamma gäller människosmuggling av enstaka personer när den innefattar transport genom flera länder med viss planering under resans gång. Människosmugglingsbrott av normalgraden är inte ett artbrott.

Frågan om rubricering och påföljd vid människosmuggling av normalgraden har prövats av Högsta domstolen i tre fall under 2018 (NJA 2018 s. 229 I–II ”Lernacken II” och NJA 2018 s. 1073 ”Lernacken III”). NJA 2018 s. 229 I–II är två likartade mål där två personer dömts för människosmuggling av normalgraden i hovrätten men till olika påföljder. Den ena personen dömdes till fängelse i tre månader och den andra personen till villkorlig dom och samhällstjänst (med alternativstraff på en månads fängelse). Som skäl för påföljdsvalen hänvisades till brottslighetens art.

I det ena fallet, NJA 2018 s. 229 I, var annat inte bevisat än att agerandet föranletts av humanitära skäl och att det var en engångsföreteelse som skedde utan ersättning. Med hänsyn till antalet personer som människosmugglingen

⁶ Prop. 2003/04:35 s. 66 f.

⁷ Svea hovrätt, dom den 12 juli 2017, mål B 5118-17.

avsåg, sex personer, varav tre barn, dömdes för människosmuggling av normalgraden.

Inte heller i det andra fallet, NJA 2018 s. 229 II, var annat bevisat än att agerandet föranletts av humanitära skäl och att det var en engångsföreteelse som skedde utan ersättning. Gärningen omfattade tre vuxna personer, var i viss mån planerad och innebar transport genom flera länder. Även detta agerande bedömdes som människosmuggling av normalgraden. Högsta domstolen slog i båda domarna fast att det som utgångspunkt inte finns skäl att vid val av påföljd särbehandla människosmugglingsbrott av normalgraden med hänsyn till brottslighetens art.

Eftersom de tilltalade var tidigare ostraffade och det inte fanns anledning att anta att de skulle fortsätta att begå brott bestämde Högsta domstolen påföljden för de båda till villkorlig dom och 40 respektive 50 dagsböter. Straffvärdet motsvarade fängelse i en respektive två månader.

Högsta domstolen betonar att utrymmet för att bedöma människosmuggling som bedrivs organiserat eller i vinstsyfte som brott av normalgraden framstår som synnerligen litet.

Även i rättsfallet NJA 2018 s. 1073 ("Lernacken III") har Högsta domstolen prövat frågan om ett människosmugglingsbrotts svårhetsgrad och bedömde gärningen som brott av normalgraden eftersom den innefattade transport genom flera länder med viss planering under resans gång. Det var ett tv-team som 2014 var i Grekland för att spela in en programserie. I Aten värdade en 15-årig flykting om att få följa med tv-teamet och de tog flyktingen med sig. Smugglingen ansågs ha skett av närmast humanitära skäl, avsåg endast en person och skedde utan ersättning. Resan till Sverige planerades efter hand och gick genom flera länder där flyktingen hade kunnat söka asyl. Högsta domstolen fann att smugglingen skulle bedömas som ett brott av normalgraden. Påföljden bestämdes till villkorlig dom och 40 dagsböter, med ett straffvärde om en månads fängelse.

I ett mål i Hovrätten över Skåne och Blekinge hade den tilltalade hjälpt en person att återvända till Sverige samma dag som personen hade avvisats från Sverige. Gärningen var en engångsföreteelse utan ersättning men omständigheterna att gärningen varit planerad och att den tilltalade måste ha känt till att personen avvisats samma dag talade mot att gärningen rubriceras som ringa brott. Hovrätten dömde för människosmuggling av normalgraden till villkorlig dom och böter. Straffvärdet bedömdes vara en månads fängelse.⁸

⁸ Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom den 13 december 2022, mål B 2037-22.

2.1.3 Grov människosmuggling

Brottet bör bedömas som grovt om gärningsmannen har fått ersättning, såvida inte ersättningen endast täckt faktiska kostnader. När det gäller grov människosmuggling som bedrivits organiserat och i vinstsyfte finns det skäl att bedöma det som ett artbrott vid val av påföljd.

I 20 kap. 8 § andra stycket utlänningslagen anges kvalifikationsgrunderna för grov människosmuggling. Grovt brott kan föreligga om brottet har begåtts i större omfattning, under organiserade former och rört ett större antal personer. Enligt förarbetena räcker det i princip med att gärningsmannen har fått ersättning för att brottet ska bedömas som grovt. Ersättning som bara täckt faktiska kostnader gör dock inte att brottet bör bedömas som grovt.

Andra omständigheter som gör brottet grovt är att smugglingen sker under förhållanden som äventyrar eller kan antas äventyra utlänningsens liv eller säkerhet eller som är förenade med omänsklig eller förnedrande behandling.⁹

I praxis finns exempel där människosmuggling bedömts som grovt brott på den grunden att transporten utförts mot ersättning. Två exempel på det är från Hovrätten över Skåne och Blekinge. Det första målet gällde en resa från Tyskland via Danmark till Malmö där de 400 euro som betalats översteg kostnaden för färden.¹⁰ I det andra målet har det varit fråga om en transport med bil och färja från Tyskland till Sverige. I domen konstateras att ersättningen om ca 11 000 kr har överstigit kostnaden för bensin och färjebiljetter med god marginal.¹¹

I ett annat mål har Svea hovrätt bedömt två gärningar som grova brott eftersom ersättning har erlagts. Målet gällde personer som fick hjälp att ta sig med flyg från Turkiet till Sverige och vidare till Norge. För ena resan utgick ersättning med 10 000 euro, ett belopp som översteg kostnaderna för biljetterna. För den andra resan har ersättningens storlek inte kunnat visas men båda gärningarna bedömdes som grova brott då de utförts mot betalning och i organiserad form. Den andra resan bedömdes som försöksbrott eftersom gränskontrollen inte hade passerats.¹²

Hovrätten över Skåne och Blekinge har dömt för grovt brott när det handlat om flera gärningar som gällt enstaka personer, på den grunden att varje gärning utgjort ett led i en verksamhet som avsett ett stort antal personer.¹³

⁹ Prop. 2003/04:35 s. 85.

¹⁰ Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom den 15 februari 2017, mål B 3185-16.

¹¹ Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom den 27 september 2022, mål B 257-22.

¹² Svea hovrätt, dom den 12 juli 2017, mål B 5118-17.

¹³ Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom den 8 maj 2017, mål B 626-17.

Frågan om människosmuggling ska tillmätas ett s.k. artvärde har prövats av Högsta domstolen.¹⁴ I målet uttalade domstolen att det finns stöd i vissa förarbetsuttalanden för att särbehandla grov människosmuggling vid val av påföljd. Uttalandena avser former av människosmuggling som bedrivs organiserat och i vinstsyfte. Högsta domstolen betonade att utrymmet är synnerligen litet att bedöma människosmuggling som bedrivs organiserat eller i vinstsyfte som brott av normalgraden.

2.1.4 Ringa brott

Brottet rubriceras normalt som ringa om det är en engångsföreteelse som rör enstaka utlänning och sker utan ersättning.

Enligt förarbetena kan ett ringa fall vara när någon utan ersättning hjälper en enstaka utlänning att illegalt ta sig in i Sverige. Verksamhet som bedrivs under mer organiserade former ska i allmänhet inte anses som ringa.¹⁵

Tidigare har Högsta domstolen i NJA 2009 s. 424 angett att om de insmugglade inte är närstående bör brottet inte bedömas som ringa, även om det bara rör en person. Detta har ändrats i NJA 2017 s. 806 "Lernacken" där det var fråga om gradering av brottet människosmuggling. Högsta domstolen uttalade i förhållande till den tidigare domen, NJA 2009 s. 424, att den omständigheten att personer som hjälpts in i landet är närstående inte kan ges en så avgörande betydelse. Släktförhållandet får istället ses som en faktor som talar för att handlandet verkligen har varit ersättningsfritt och skett av ideella skäl.

Högsta domstolen uttalade vidare att ett människosmugglingsbrott som regel bör anses som ringa om annat inte är bevisat än att brottet är en engångsföreteelse, avser enstaka utlänningar och sker utan ersättning, och det inte finns några andra omständigheter som talar för en annan bedömning. Med enstaka utlänningar bör förstås en eller två personer. Om de personer som hjälps in i landet är medlemmar i samma familj kan antalet ökas något, i vart fall om det är fråga om föräldrar med små barn.¹⁶

I ett mål från Hovrätten över Skåne och Blekinge bedömdes människosmuggling som ringa brott eftersom det inte visats annat än att gärningen skett utan ersättning och att det varit fråga om en engångsföreteelse. Påföljden bestämdes till 80 dagsböter. I tingsrätten gjordes invändning om straffrättsvillfarelse. Tingsrätten fann att det inte förelåg någon omständighet som vid tillämpning av 24 kap. 9 § brottsbalken kunde frita den tilltalade från ansvar i det nu aktuella målet. Målet överklagades enbart i påföljdsdelen.¹⁷

¹⁴ NJA 2018 s. 229 I-II "Lernacken II".

¹⁵ Prop. 2003/04:35 s. 85.

¹⁶ Se NJA 2017 s. 806 "Lernacken" p. 11–16.

¹⁷ Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom den 27 januari 2022, mål B 3932-21.

2.1.5 Uppsåt

Åtal gällande människosmuggling har ogillats med hänvisning till bristande uppsåt. Fall har förekommit där taxichaufförer kört personer som de uppfattat som kunder in i Sverige men kunderna har varit utlänningar inte haft rätt att komma in i landet. I objektivt hänseende har det då begåtts människosmuggling. Hovrätten över Skåne och Blekinge har emellertid i två fall funnit att det inte funnits någon utredning som talat för att taxichaufförerna insett att personerna de kört saknat rätt att resa in i Sverige. Hovrätten har även prövat om det funnits likgiltighetsuppsåt men konstaterat att uppsåt har saknats till omständigheten att utlänningarnas inresa varit olovlig.¹⁸

I ett annat mål har Hovrätten för Västra Sverige funnit att en person som sålt sitt pass och sitt uppehållstillstånd inte hade avsiktsuppsåt men väl insiktsuppsåt.¹⁹ Se [avsnitt 2.1.6](#) avseende en dom för medhjälp till förberedelse till människosmuggling.

2.1.6 Medhjälp och förberedelse

Hovrätten för Västra Sverige har i ett mål dömt en person som sålt sitt pass och sitt uppehållstillstånd för medhjälp till förberedelse till människosmuggling. Mot bakgrund av handlingarnas personliga karaktär och användningsområde samt att den tilltalade själv kom till Sverige för några år sedan bedömde hovrätten att den tilltalade hade handlat med insiktsuppsåt. Straffvärdet bedömdes uppgå till en tämligen begränsad bötesnivå.²⁰

2.1.7 Jurisdiktion

Vid ärenden om människosmuggling kan frågor om jurisdiktion aktualiseras. Enligt 2 kap. 4 § brottsbalken gäller den så kallade effektprincipen, dvs. att ett brott anses begånget i Sverige om den brottsliga handlingen företogs utomlands men effekterna av handlingen inträdde i Sverige. Enligt samma bestämmelse gäller även den så kallade ubikvitettsprincipen, dvs. att varje plats där någon del av gärningen har företagits är att anse som gärningsort. Se exempel i praxis, NJA 2008 s. 1135, den så kallade Nätapoteksdomen.²¹

¹⁸ Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom den 29 augusti 2017, mål B 951-17 och Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom den 22 juni 2017, mål B 698-17.

¹⁹ Hovrätten för Västra Sverige, dom den 5 maj 2021, mål B 2248-21.

²⁰ Hovrätten för Västra Sverige, dom den 5 maj 2021, mål B 2248-21.

²¹ Se närmare om jurisdiktion i rättslig vägledning [2 kap. brottsbalken – svensk domsrätt och åtalsförordnande \(RäV 2021:26\)](#).

2.1.8 Humanitärt undantag?

Praxis talar för att utrymmet för tillämpning av det s.k. humanitära undantaget är synnerligen begränsat. Enligt Dublinförordningen ansvarar den Schengenmedlemsstat som utlänningsen först ankom till för asylprövningen och den staten tillgodoser därigenom den asylsökandes skyddsbehov.

Det görs ibland gällande att det från straffbestämmelsen om människosmuggling i 20 kap. 8 § utlänningslagen finns ett humanitärt undantag av innebörd att ideell verksamhet som endast syftar till att hjälpa någon som har för avsikt att söka asyl omedelbart efter inresa till Sverige inte är straffbar. I lagkommentaren²² och förarbetena²³ anges följande.

Verksamhet som endast syftar till att hjälpa någon hit, som har för avsikt att omedelbart vid ankomsten söka asyl är inte straffbar enligt den aktuella bestämmelsen.

Skrivningen finns även i avgörande från Hovrätten över Skåne och Blekinge.²⁴

Av betydelse är dock, som Högsta domstolen noterar i NJA 2009 s. 424, att uttalandet måste ses mot bakgrund av det faktum att före Schengensamarbetet fanns gränskontrollerna vid själva gränsen vilket gjorde det möjligt att ideellt hjälpa en utlänning till gränsen och där avlämna personen för ansökan om asyl. Sedan gränskontrollen slopats vid inre gräns (bl.a. vid Öresundsbron) går det enligt lagens ordalydelse inte längre att hjälpa en utlänning fram till en punkt där asyl kan sökas utan att bryta mot bestämmelsen om olovlig inresa.

Det s.k. humanitära undantaget bygger på en möjlighet för Schengensamarbetets medlemsstater att genom tillämpning av nationell lag eller praxis besluta att inte införa påföljder för sådant handlande som omfattas av 20 kap. 8 § utlänningslagen, om syftet med handlandet är att ge humanitärt stöd till person som olovligen reser in i eller passerar genom medlemsstats territorium.²⁵ Något s.k. humanitärt undantag har inte genomförts i svensk lag.

Däremot har Högsta domstolen i NJA 2009 s. 424 uttalat att det inte är uteslutet att det kan förekomma fall där omständigheterna är sådana att den som hjälpt en asylsökande att komma in i landet via en inre gräns för att vid ankomsten söka asyl inte ska anses ha begått en brottslig handling. Av rättsfallet framgår att det i regel inte anses föreligga ett så starkt behov av att bistå

²² Se Sandesjö & Wikrén, Utlänningslagen med kommentar (version 13, Norstedts Juridik, JUNO, publicerad digitalt 2022-12-22), 20 kap. 8 § rubriken *Första stycket: människosmuggling, brottsrekvisiten m.m.*

²³ Prop. 1993/94:52 s. 19.

²⁴ RH 2002:54 från Hovrätten över Skåne och Blekinge.

²⁵ Se rådets direktiv 2002/90/EG av den 28 november 2002 om definition av hjälp till olaglig inresa, transitering och vistelse, artikel 1.1–1.2.

en utlänning för att denne ska kunna komma in i Sverige via en inre gräns att det utgör grund för ett humanitärt undantag från det straffbara området i 20 kap. 8 § utlänningslagen. Bakgrunden till detta är Sveriges bundenhet till Dublinförordningen.²⁶ Enligt Dublinförordningen gäller att den som kommer in i Sverige via en inre gräns i princip inte har rätt att få sin asylansökan prövad här utan ska återsändas till den medlemsstat där asylansökan enligt förordningen ska prövas. I regel innebär det att det är den medlemsstat som utlänningen först ankom till som ansvarar för den prövningen och som därigenom tillgodoser den asylsökandes skyddsbehov.

I det nämnda rättsfallet ansågs det s.k. humanitära undantaget inte tillämpligt eftersom det inte hade framkommit i målet att de asylsökande inte kunde ha sökt asyl i det första Schengenland som de anlände till, Italien, och att det inte heller i övrigt hade anförts några särskilda omständigheter som kunde motivera ett undantag. Den person som utan vinstsyfte hade hjälpt nära släktingar att passera över s.k. inre gräns till Sverige dömdes för människosmuggling, ringa brott, till dagsböter.

Även avgörandena från Högsta domstolen 2017 och 2018 avseende rubricering och påföljd, talar för att utrymmet för tillämpning av det s.k. humanitära undantaget är synnerligen begränsat.²⁷ I NJA 2018 s. 229 I-II var inte annat bevisat än att de tilltalades agerande föranletts av närmast humanitära skäl, utan ersättning och som engångsföreteelser. Högsta domstolen bedömde gärningarna som människosmuggling av normalgraden.

Det humanitära undantaget åberopades även i ett mål från Hovrätten över Skåne och Blekinge.²⁸ Fråga var om människosmuggling genom att en diakon hjälpt en kvinna med två barn genom Tyskland in i Sverige. Omständigheter som talade för att det humanitära undantaget skulle kunna vara tillämpligt var att personen handlade utifrån ideella skäl, att syftet var att omedelbart söka asyl, att det hela syftade till en familjeåterförening samt den tilltalades starka oro för kvinnans och barnens hälsa och att han av mänsklig medkänsla inte ansåg sig kunna handla på annat sätt. Tingsrätten bedömde emellertid inte dessa omständigheter tillräckliga för att det så kallade humanitära undantaget skulle anses tillämpligt och dömde för människosmuggling, ringa brott. Hovrätten anslöt sig till tingsrättens bedömning i skuldfrågan men dömde för människosmuggling av normalgraden till villkorlig dom och 30 dagsböter. Den tilltalade överklagade till Högsta domstolen som inte meddelade prövningstillstånd.²⁹

²⁶ Europaparlamentets och Rådets förordning (EU) nr 604/2013.

²⁷ NJA 2017 s. 806 "Lernacken" och NJA 2018 s. 229 I-II "Lernacken II".

²⁸ Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom den 14 juni 2018, mål B 1987-17.

²⁹ Högsta domstolen, beslut den 21 januari 2019, mål B 3525-18.

2.2 Den rättsliga regleringen gällande organiserande av människosmuggling

Organiserande av människosmuggling regleras i 20 kap. 9 § utlänningslagen. Ändringar från den 1 juni 2022 är kursiverade.

Den som i vinstsyfte planlägger eller organiserar verksamhet som är inriktad på att främja att utlänningar reser till Sverige utan pass eller de tillstånd som krävs för inresa i Sverige döms för organiserande av människosmuggling till fängelse i högst två år. *Med avsaknad av tillstånd jämföras ett tillstånd som har utfärdats på grundval av osanna uppgifter, om uppgiftslämnandet har främjats inom ramen för verksamheten.*

Är brottet grovt döms för grovt organiserande av människosmuggling till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen innefattar ett systematiskt utnyttjande av utlänningars utsatta situation, eller innefattar livsfara eller annan hänsynslöshet gentemot utlänningarna.

Är brottet att anse som ringa döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som hjälper en utlänning att resa till Sverige döms för medhjälp till brott enligt första–tredje styckena, *om resan har främjats på det sätt som sågs i första stycket* och medhjälparen insåg eller hade skälig anledning att anta det. (SFS 2022:303)

2.2.1 Organiserande av människosmuggling

Brottet avser främjande av resa till Sverige men det krävs inte att utlänningen faktiskt kommer till Sverige.

För ansvar fordras att utlänningen saknar tillstånd eller har tillstånd som utfärdats på grund av osanna uppgifter.

Rekvisiten planläggning och organisering är uppfyllda redan i ett tidigt skede. Begreppet organisera är avsett att ges en vid tolkning. Försök och förberedelse är inte straffbelagt.

Bestämmelsen i första stycket riktar sig mot organisatörer av illegala inresor. För att den ska bli tillämplig krävs inte att utlänningen tar sig in eller har för avsikt att ta sig in i Sverige illegalt. Det saknar också betydelse om personen efter inresan har rätt att stanna här, exempelvis därför att personen är flykting enligt flyktingkonventionen. Vad som är relevant är i stället om utlänningen saknar pass och sådant tillstånd som krävs för inresa och om resan ingår i en planerad verksamhet i syfte att främja att utlänningar kommer till Sverige utan erforderliga handlingar. Med avsaknad av tillstånd jämföras tillstånd som har utfärdats på grundval av osanna uppgifter om det främjats inom ramen för organiserandet av människosmugglingen, se [avsnitt 2.2.4](#).

Det måste finnas ett syfte att åstadkomma att utlänningar reser hit utan erforderliga handlingar. Åtgärderna beskrivs som planläggande och organiserande av verksamheten. Straffbarhet förutsätts alltså inträda redan i ett tidigt skede och även om åtgärderna inte leder till att någon utlänning kommer till Sverige. Begreppet "organisera" är avsett att ges en vid tolkning.³⁰ Paragrafen innehåller inte någon kriminalisering av försök och förberedelse.

Straffansvar kan inträda även om verksamheten inte avser hjälp med hela resan från hemlandet utan endast en etapp. För ansvar förutsätts dock att det stod klart för den som främjat resan att målet för resan var Sverige.³¹

Svea hovrätt har prövat frågan om främjande av resor till Sverige och uttalat att det inte krävs att utlänningar faktiskt kommer till Sverige. Om syftet med verksamheten där resorna ingick var att främja att utlänningarna skulle komma till Sverige kan handlandet ändå vara straffbart. I det aktuella fallet talade mycket för att den verksamheten hade i syfte att ta flyktingar till olika länder, däribland Sverige. Hovrätten gjorde då en prövning genom en bedömning av varje enskild resa och kom fram till att en del av resorna syftade till att främja att flyktingar skulle komma till Sverige. Det var dock inte visat att alla resorna var organiserad människosmuggling med inriktning just på Sverige. För dessa resor dömde hovrätten istället för grov människosmuggling.³²

En motsatt bedömning gjordes i ett annat mål av Hovrätten över Skåne och Blekinge. I tingsrättens domskäl framgår att en prövning inte gjordes av varje enskild resa för sig. Vid en samlad bedömning av omständigheterna och med tanke på den relativt stora mängd flyktingar som tog sig till Sverige vid tiden ifråga ansåg tingsrätten att det kunde hållas för visst att en stor andel av resenärerna i målet haft Sverige som slutdestination. Hovrätten anslöt till tingsrättens bedömning.³³

³⁰ Prop.1983/84:144 s. 117.

³¹ Prop. 1993/94:52 s. 9 och prop. 1996/97:25 s. 224.

³² Svea hovrätt, dom den 9 juni 2017, mål B 106-17.

³³ Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom den 8 maj 2017, mål B 626-17.

2.2.2 Vinstsyfte

För brottet krävs att gärningsmannen har avsikt att för egen del göra en vinst på verksamheten. Gärningsmannen fritas inte från ansvar när det också finns ett ytterligare syfte.

Vinstsyfte föreligger när någon försörjer sig på verksamheten. Vinstsyfte anses inte föreligga när ersättning enbart täcker direkta kostnader.

För medhjälp krävs inte eget vinstsyfte men väl att medhjälparen insåg eller hade skälig anledning att anta att det var en verksamhet med vinstsyfte.

Avgörande för bestämmelsens tillämpning är att den organiserade verksamheten bedrivs i vinstsyfte. Det ska enligt motiven finnas en avsikt att för egen del göra en vinst på verksamheten. Vinstsyftet kan ibland vara svårt att leda i bevis och en bedömning får göras med beaktande av samtliga faktorer. Att verksamheten har organiserats delvis i annat syfte fritar enligt motiven inte gärningsmannen, om det framgår att också vinstsyfte har funnits. Det får i stället beaktas vid straffmätningen.³⁴

I NJA 1986 s. 607 bedömde Högsta domstolen att den tilltalade hade ett vinstintresse och tämligen systematiskt hade utnyttjat en uppkommen situation med en ökande ström av utlänningar som försökte ta sig till Sverige. Han medgav att de ersättningar som han hade fått för sina ifrågavarande insatser hade varit betydande och vida överstigit hans utlägg. Vidare uttalade Högsta domstolen att den aktuella verksamheten som innefattande bl.a. betalning av hotellrum, inköp av biljetter samt växling av valutor måste betecknas som organiserad. Högsta domstolen dömde för brott mot den dåvarande straffbestämmelsen i 96 § andra stycket 4 utlänningslagen (1980:376) och bestämde påföljden till fängelse tre månader.

Frågan om vinstsyfte prövades även i NJA 1990 s. 115. Det rörde en smugglingsverksamhet där personer med större betalningsförmåga betalade mer och därmed finansierade mindre bemedlade personers kostnader för resorna. Den tilltalade försörjdes av verksamheten. Högsta domstolen anger att omständigheten att vissa ersättningar subventionerat kostnader för andra personer med lägre betalningsförmåga inte medför att verksamheten har drivits i vinnings- syfte. Att den tilltalade har haft sin försörjning av verksamheten har dock inneburit vinning för honom och eftersom hans deltagande i verksamheten i den omfattning som skett har förutsatt att hans levnadskostnader betalades genom den får han anses ha handlat i vinnings- syfte. Här bör påpekas att i

³⁴ Prop.1983/84:144 s. 117.

förarbetena anges att den som endast får sina direkta kostnader för verksamheten täckta däremot inte torde omfattas av straffbestämmelsen.³⁵

2.2.3 Arbets- och uppehållstillstånd som erhållits på grundval av oriktiga uppgifter

Osanna uppgifter kan vara att anställning saknas. Det är inte tillräckligt med mindre fel eller att arbetsvillkor inte stämmer. Uppgifterna ska ha varit av avgörande betydelse för att tillståndet utfärdades. Uppgiftslämnandet ska ha varit en del i organiserandet eller planläggningen.

Den 1 juni 2022 infördes utvidgning av rekvisiten, se kursiverad lagtext under [avsnitt 2.2](#).

Tillägget *"med avsaknad av tillstånd jämföras ett tillstånd som har utfärdats på grundval av osanna uppgifter, om uppgiftslämnandet har främjats inom ramen för verksamheten"* innebär att även den som i vinstsyfte planlägger eller organiserar verksamhet som är inriktad på att främja att utlänningar reser till Sverige med tillstånd som har utfärdats på grundval av osanna uppgifter kan dömas för organiserande av människosmuggling, om uppgiftslämnandet har främjats inom ramen för verksamheten. Ett tillstånd som har utfärdats på grundval av osanna uppgifter jämföras alltså i en sådan situation med att utläningen anses sakna de tillstånd som krävs för inresa i Sverige.³⁶

Med osanna uppgifter menas fabricerade uppgifter som lämnats till behöriga myndigheter endast i syfte att utläningen ska beviljas inresa i Sverige. Det kan exempelvis röra sig om att det inte finns någon verklig anställning som kunnat ligga till grund för ett uppehålls- och arbetstillstånd eller att de behöriga myndigheterna på något liknande sätt vilseletts om det egentliga syftet bakom tillståndet. Mindre fel eller felskrivningar i tillståndprocessen omfattas inte. Inte heller oriktiga uppgifter om utläningens anställningsvillkor för en faktisk anställning omfattas. Om anställningsvillkoren för utläningen är uppenbart orimliga kan däremot brottet människoexploatering enligt 4 kap. 1 b § brottsbalken aktualiseras.

Uttrycket "på grundval av" avser att de osanna uppgifterna ska ha varit av avgörande betydelse för att tillståndet utfärdades. Om de verkliga förhållandena hade varit kända av de behöriga myndigheterna skulle något tillstånd inte ha utfärdats.

För ansvar förutsätts att uppgiftslämnandet är en del i den kriminaliserade aktiviteten, att de osanna uppgifterna ska ha varit en del av planläggningen

³⁵ Prop. 1993/94:52 s. 9.

³⁶ Prop. 2021/22:134 s. 157.

eller organiserandet. Gärningsmannen ska ha varit delaktig i uppgiftslämnandet.³⁷

2.2.4 Utan pass eller de tillstånd som krävs för inresa i Sverige – regleringen före lagändringen den 1 juni 2022

Tillstånd som utfärdats på grundval av osanna uppgifter omfattas inte av den tidigare regleringen i 20 kap. 9 § utlänningslagen.

Den tidigare regleringen i 20 kap. 9 § första stycket utlänningslagen hade följande lydelse före lagändringen den 1 juni 2022.

Den som i vinstsyfte planlägger eller organiserar verksamhet som är inriktad på att främja att utläningar reser till Sverige utan pass eller de tillstånd som krävs för inresa i Sverige döms för organiserande av människosmuggling till fängelse i högst två år.

Högsta domstolen har prövat frågan om bestämmelsen om organiserande av människosmuggling kan omfatta utläningar som haft uppehålls- och arbetstillstånd som utfärdats av Migrationsverket på grundval av oriktiga uppgifter. Det rörde ett mål i Norrköpings tingsrätt där tingsrätten förordnade om kvarstad på egendom för en person som misstänktes för grovt organiserande av människosmuggling. Frågan om kvarstad prövades av Högsta domstolen.³⁸ Högsta domstolen kom fram till att, även om de aktuella tillstånden från Migrationsverket hade utfärdats på grundval av oriktiga uppgifter, fick de anses som gällande vid en straffrättslig bedömning och att det skulle strida mot straffbestämmelsens ordalydelse att tillämpa den på ett sådant sätt att en utläning anses sakna tillstånd i sådana fall där personen faktiskt har ett formellt giltigt tillstånd som ger rätt till inresa i Sverige. Högsta domstolen kom fram till att gärningen inte kunde bedömas som organiserande av människosmuggling enligt 20 kap. 9 § utlänningslagen och förutsättningar fanns därför inte att förordna om kvarstad.

I den aktuella förundersökningen beträffande bland andra den misstänkte rubricerades misstankarna därefter om och åtal väcktes för flera fall av ocker, grovt brott. Tingsrätten dömde den huvudtilltalade för två fall av ocker, grovt brott. Målet överklagades av den huvudtilltalade och även hovrätten bedömde att den tilltalade skulle dömas för två fall av grovt ocker.³⁹

Omständigheterna i målet var bl.a. sådana att ett flertal utläningar som befunnit sig på flykt från Syrien eller Irak hade fått betala höga belopp till den huvudtilltalade personen, avseende avtal gällande förmedling och bistånd med ansökan om arbetstillstånd. Den huvudtilltalade dömdes för ocker, grovt brott i två fall där tingsrätten fann att målsägandena när de

³⁷ Prop. 2021/22:134 s. 122 och 157.

³⁸ NJA 2017 s. 189.

³⁹ Göta hovrätt, dom den 1 mars 2021, B 3593-18.

befann sig i Syrien eller på väg därifrån, hade befunnit sig i sådan nödställdhet att trångmål enligt brottsbalkens mening förelegat. Betalningarna som målsägandena hade erlagt för förmedling och bistånd med ansökan till migrationsverket om arbetstillstånd stod i uppenbart missförhållande till den tjänst som den tilltalade tillhandahöll. Domen är överklagades till hovrätten som enbart ändrade tingsrättens dom vad gäller påföljd, näringsförbud och förverkande.

2.2.5 Grovt organiserande av människosmuggling

Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen innefattar ett systematiskt utnyttjande av utlänningars utsatta situation, eller innefattar livsfara eller annan hänsynslöshet mot utlänningarna.

I lagtexten anges att det vid bedömning om brottet är grovt särskilt ska beaktas om gärningen innefattar ett systematiskt utnyttjande av utlänningars utsatta situation, eller innefattar livsfara eller annan hänsynslöshet mot dem. I propositionen sägs att det är fallet när utlänningarna har utsatts för svåra umbäranden eller fara, att deras liv eller säkerhet äventyras eller att de riskerar att utsättas för förnedrande behandling. Vidare nämns som exempel på grova brott att utlänningarna under färden göms i trånga utrymmen eller låses inne i utrymmen utan att själva kunna ta sig ut eller att resan planeras ske med ett icke sjövärdigt fartyg. I propositionen ges ytterligare exempel på omständigheter som kan göra brottet grovt. Det kan vara fallet då verksamheten har bedrivits yrkesmässigt i mycket stor omfattning med betydande vinning och under organiserade former som rör ett stort antal personer. Grovt organiserande av människosmuggling kan enligt motiven även föreligga om verksamheten har bedrivits under flera år och till betydande vinning.⁴⁰

Från praxis finns exempel på fall gällande grovt organiserande av människosmuggling. I frågan om rubricering uttalade tingsrätten följande skäl för att bedömning som Hovrätten över Skåne och Blekinge fastställde.

Vid en samlad bedömning anser tingsrätten det är klarlagt att NN har planlagt och organiserat en verksamhet med syfte att främja utlänningars resor till Sverige utan erforderliga pass eller andra inresetillstånd. Vidare är det i målet utrett att ersättning har utgått och att verksamheten har bedrivits i vinstsyfte. Verksamheten har bedrivits under flera år, avsett ett stort antal utlänningar och har tveklöst inneburit ett systematiskt utnyttjande av utlänningars utsatta situation. Mot denna bakgrund bör gärningen bedömas som grov.⁴¹

⁴⁰ Prop. 2003/04:35 s. 86 f.

⁴¹ Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom den 8 maj 2017, mål B 626-17.

I ett annat mål har Svea hovrätt bedömt brottet som grovt med beaktande av att två personer hade planlagt och organiserat sju resor med totalt 83 flyktingar och en tredje gärningsperson tre resor med 50 flyktingar.⁴²

2.2.6 Ringa brott

Det kan röra sig om ringa brott i de fall det står klart att gärningen varit en engångsföreteelse och avsett någon enstaka person.⁴³

2.2.7 Medhjälp till brott

För att dömas till medhjälp krävs inte att medhjälparen har ett eget vinstsyfte men däremot att personen *insåg eller hade skälig anledning att anta* att det var fråga om verksamhet i vinstsyfte enligt första stycket. Det lägre beviskravet gäller främjande av resa till Sverige utan tillstånd eller med tillstånd som utfärdats på grundval av osanna uppgifter.

I straffbestämmelsens fjärde stycke föreskrivs ett uttryckligt ansvar för medhjälp. En förutsättning för ansvar är att det kan styrkas att det har varit fråga om verksamhet som avses i första stycket och att medhjälparen *insåg eller hade skälig anledning att anta* att det var fråga om sådan verksamhet i vinstsyfte. Däremot krävs det enligt förarbetena inte att medhjälparen själv haft något vinstsyfte.

Ansvar för medhjälp ska kunna ådömas den som hjälper en utlänning att ta sig till Sverige utan pass eller behövliga tillstånd eller med tillstånd som utfärdats på grundval av osanna uppgifter. Det kan gälla den som tillhandahåller transportmedlet och den som utför själva transporten. Även hjälp i andra former kan dock tänkas falla in under straffbestämmelsen. Exempelvis den som tillhandahåller förfalskade handlingar som ska underlätta resan till Sverige.⁴⁴

I propositionen anges vidare att det finns en skillnad mellan exempelvis en befälhavare på ett fartyg och en vanlig besättningsman. En befälhavare måste alltid ha ansvar för vilka som följer med ombord på ett fartyg. En besättningsman kan ställas till ansvar om denne inför en resa insåg eller haft skälig anledning att anta att syftet med resan var brottsligt medan en besättningsman som först efter det att resan påbörjats fått resans syfte klart för sig inte kan ställas till svars. Kravet på att resan anordnats i speciellt syfte torde normalt medföra att reguljär trafik och vanliga turistresor faller utanför det

⁴² Svea hovrätt, dom den 9 juni 2017, mål B 106-17.

⁴³ Prop. 2003/04:35 s. 87.

⁴⁴ Prop. 1993/94:52 s. 19 f.

straffbara området även om tillfälligtvis utlänningar följer med en sådan resa i syfte att olagligen ta sig in i landet.⁴⁵

De ändringar i fjärde stycket som infördes i juni 2022 avser dels att förtydliga medhjälpsregelns omfattning, dels att kriminalisera även medhjälp till brott enligt de utvidgade brottsrekvisiten. Med att det ska röra sig om en resa som har främjats på det sätt som sägs i första stycket klargörs dels att samtliga objektiva förutsättningar för brottet organiserande av människosmuggling ska föreligga, dels att den resa som hjälpen avser ska vara en följd av den verksamhet som kvalificerar för det brottet. Att det lägre kravet på subjektiv täckning omfattar båda dessa led innebär ingen ändring mot tidigare ordning.⁴⁶ I fråga om de objektiva förutsättningarna följer att beträffande tillstånd som har utfärdats på grundval av osanna uppgifter gäller vad som föreskrivs i första stycket. Ändringen innebär alltså att det lägre kravet omfattar även medhjälparens insikt om ett tillstånd som krävs för inresan har utfärdats på ett sådant sätt att det är att jämställa med avsaknad av tillstånd.⁴⁷

2.2.8 Jurisdiktion

Brottet ska anses förövat mot Sverige och bedömas efter svensk lag och av svensk domstol.

Vid lagrådsgranskningen i samband med att bestämmelsen om straffansvar för organiserad människosmuggling infördes år 1984 berördes särskilt frågan om straffbarhet för åtgärder som har vidtagits utomlands. Lagrådet anförde i detta hänseende följande.⁴⁸

Straffbestämmelsen i den nämnda fjärde punkten torde i första hand avse brott av aktuellt slag som har begåtts i Sverige. Av 2 kap. 4 § brottsbalken följer att brott enligt den föreslagna bestämmelsen skall anses begånget här i landet, om den brottsliga handlingen företogs eller brottet fullbordades här. För det fall att brottet har begåtts utomlands uppkommer frågan om 2 kap. 3 § 3 brottsbalken är tillämplig. Där föreskrivs bl.a. att för brott som har begåtts utom riket skall dömas efter svensk lag och vid svensk domstol, om brottet har förövats mot Sverige. Av vad som anförts i remissen framgår ej huruvida avsikten är att ett utomlands förövat brott av den art som avses i den föreslagna fjärde punkten kan anses vara förövat mot Sverige. Det synes angeläget att avsikten i fråga om stadgandets innebörd i nu berörda hänseende klargörs under den vidare handläggningen av lagstiftningsärendet. Man kan på goda grunder anta att, om inte lagstiftaren i anslutning till den föreslagna bestämmelsen uttalar sig i annan riktning, brottet i rättstillämpningen kommer att anses vara förövat mot Sverige.

⁴⁵ Prop. 1993/94:52 s. 20.

⁴⁶ Prop. 1993/94:52 s. 19.

⁴⁷ Prop. 2021/22:134 s. 157 f.

⁴⁸ Prop. 1983/84:144 s. 119.

I propositionen bekräftades därefter att en sådan rättstillämpning som Lagrådet angav överensstämde med bestämmelsens syfte. Brottet ska alltså anses förövat mot Sverige och bedömas efter svensk lag och av svensk domstol.

2.2.9 Påföljdsvalet

Det finns skäl att tillmäta brottet ett visst s.k. artvärde i påföljdsvalet.

Frågan om människosmuggling ska tillämnas ett s.k. artvärde har prövats av Högsta domstolen i målet NJA 2018 s. 229 I-II "Lernacken II". Högsta domstolen uttalade att det finns stöd i både förarbeten och praxis från Högsta domstolen för att vid påföljdsvalet, av s.k. allmänpreventiva skäl, särbehandla gärningar som främst faller under benämningen organiserande av människosmuggling och tillmäta dem ett visst s.k. artvärde.⁴⁹ Förarbetsuttalandena tar sikte på sådana former av människosmuggling som bedrivs organiserat och i vinstsyfte.⁵⁰

2.3 Konkurrens mellan människosmuggling och organiserande av människosmuggling

Om någon organiserat en verksamhet och sedan ytterligare medverkat till olovliga inresor i landet bör enligt förarbetena båda bestämmelserna tillämpas, oberoende av vilka gärningar som ska anses ha det högsta straffvärdet.

Frågan om konkurrens mellan bestämmelserna om människosmuggling och organiserande av människosmuggling har prövats i flera hovrättsavgöranden och har i de fallen besvarats med att det går att döma i konkurrens även när de olika brotten gäller samma insmugglade personer.⁵¹

Frågan har även berörts i förarbeten till tidigare bestämmelser i utlänningslagen om människosmuggling och organiserande av människosmuggling. Lagrådet framhöll då gällande de dåvarande bestämmelserna att de båda ska tillämpas om någon organiserat en verksamhet och sedan ytterligare medverkat till olovliga inresor i landet. Regeringen instämde i att båda bestämmelserna bör tillämpas när det gällde det exempel som Lagrådet gett och detta oberoende av vilka gärningar som ska anses ha det högsta straffvärdet.⁵²

⁴⁹ NJA 1986 s. 607 och NJA 1990 s. 115.

⁵⁰ Prop. 1979/80:96 s. 86, prop. 1993/94:52 s. 15, prop. 2003/04:35 s. 44 och 62 f.

⁵¹ Se t.ex. Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom den 8 maj 2017, mål B 626-17, Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom den 26 februari 2009, mål B 2863-08, Svea hovrätt, dom den 8 september 2009, mål B 4816-09 och Hovrätten för Västra Sverige, dom den 3 december 2009, mål B 2509-08.

⁵² Prop. 1993/94:52 s. 19.

2.4 Konkurrens med andra brott

Vid människosmuggling och organiserande av människosmuggling kan ett flertal brott bli aktuella samtidigt. Exempel på sådana brott är människohandel, människoexploatering, ocker, bedrägerier och förfalskningsbrott. Frågan om brottskonkurrens nämns emellanåt i förarbetena och utgångspunkten är att sedvanliga principer för konkurrens ska tillämpas.

Ett exempel är förarbetena avseende utvidgningen av brottet organiserande av människosmuggling, se [avsnitt 2.2.3](#), där utgångspunkten är att sedvanliga principer för konkurrens ska tillämpas. En arbetsgivare som till Migrationsverket medvetet lämnar en osann uppgift om att det finns en tillståndsgrundande anställning, som en del av planläggningen eller organiserandet av verksamheten, skulle kunna omfattas av straffansvar både för organiserande av människosmuggling enligt 20 kap. 9 § utlänningslagen och för att ha lämnat den osanna uppgiften enligt 20 kap. 6 § 2 utlänningslagen. Om de faktiska anställningsvillkoren skulle vara uppenbart orimliga kan brottet människoexploatering enligt 4 kap. 1 b § brottsbalken i stället aktualiseras. Även brottet ocker i 9 kap. 5 § brottsbalken skulle kunna bli aktuellt. Det innebär normalt sett att när det är fråga om konkurrens mellan det utvidgade brottet och ett annat brott med samma skyddsintresse, som har en lindrigare straffskala ska domstolen döma för organiserande av människosmuggling. Om ett förfarande leder till konkurrens mellan brott med olika skyddsintressen torde domstolen, enligt förarbetena, kunna döma för båda brotten i konkurrens.⁵³

Ocker kan bli aktuellt i situationer där utlänningsars trångmål utnyttjas och då de tjänster de betalar för står i uppenbart missförhållande till betalningen eller att betalning inte alls borde utgå. I rättsfallet från Göta hovrätt som omnämns i [avsnitt 2.2.4](#) beskrivs ett ärende där misstankarna från början bestod av organiserande av grov människosmuggling men där misstankarna rubricerades om till ocker för att Högsta domstolen vid prövning av kvarstad fann att organiserande av människosmuggling inte kunde omfatta uppehålls- och arbetstillstånd som utfärdats på grundval av oriktiga uppgifter. Hovrätten dömde för ocker, grovt brott, för att betalningarna som ett flertal utlänningsar på flykt från Syrien eller Irak erlagt för förmedling och bistånd med ansökan till Migrationsverket om arbetstillstånd stod i missförhållande till den tjänst som den tilltalade tillhandahöll.⁵⁴ Idag har straffbestämmelsen ändrats så att även tillstånd som utfärdats på grundval av osanna uppgifter omfattas, se [avsnitt 2.2.3](#). Andra situationer kan tänkas där förutsättning inte finns för att åtala för organiserande av människosmuggling men väl för ocker.

⁵³ Prop. 2021/22:134 s. 123 och s. 157.

⁵⁴ Göta hovrätt, dom den 1 mars 2021, B 3593-18.

Förfalskningsbrott är vanligt förekommande vid människosmuggling eftersom utlännen ofta förses med förfalskade handlingar. Även brottet framkallande av fara för annan skulle kunna bli aktuellt. Exempelvis kan en befälhavare för ett fartyg göra sig skyldig till brottet om transporten har skett med ett helt sjöodugligt fartyg. Om ansvar kan utdömas för framkallande av fara för annan är det i princip också möjligt att förverka t.ex. ett fartyg eftersom det då är fråga om ett brott enligt brottsbalken.⁵⁵

Förarbetena nämner att vissa mycket allvarliga fall av människosmuggling kan innebära att enskilda lidit skada eller till och med omkommit. I sådana fall kan t.ex. straffbestämmelserna om grov misshandel, grovt vållande till kroppsskada eller sjukdom, eller grovt vållande till annans död bli tillämpliga vid sidan av människosmugglingsstadgandena, då de förstnämnda bestämmelserna har ett annat skyddsintresse.⁵⁶

Gränsdragningen mellan människosmuggling och människohandel kan ibland vara svår. Människohandeln kan i vissa fall innefatta även människosmuggling. Utredningar som i första hand kan te sig som människosmuggling, kan likväl vara fråga om människohandel. Migranterna kan under smugglingsresan utsättas för övergrepp och tvång av olika slag och det är inte helt ovanligt att personer hamnar i ett skuld- och beroendeförhållande till smugglarna som måste arbetas av. På så vis övergår människosmugglingen till att bli människohandel. Människohandel är till sin natur ett brott mot person, det innehåller en kedja av olika gärningar som syftar till ett utnyttjande. Människosmuggling är istället ett brott mot staten.⁵⁷

Brottet människoexploatering är subsidiärt till människohandel och träffar exploatering av människor i tvångsarbete, arbete med uppenbart orimliga villkor eller tiggeri. Även här är utgångspunkten att sedvanliga principer för konkurrens ska tillämpas.⁵⁸

2.5 Förverkandefrågor

I 20 kap. 10 § utlänningslagen finns en särskild bestämmelse om förverkande vid människosmuggling och organiserande av människosmuggling. Där regleras bl.a. att ersättning som har lämnats till den som har begått brott enligt 8 eller 9 § utlänningslagen ska förklaras förverkad. Detsamma gäller utbyte av sådant brott.⁵⁹ Även ersättning som lämnats till någon annan som däri- genom bereds vinning av brottet omfattas. Med utbyte avses detsamma som enligt 36 kap. 1 § brottsbalken. Bestämmelsen i 36 kap. 1 a § brottsbalken

⁵⁵ Prop. 1993/94:52 s. 12 f.

⁵⁶ Prop. 2003/04:35 s. 64.

⁵⁷ Ds 2008:7 s. 33.

⁵⁸ Prop. 2017/18:123 s. 50.

⁵⁹ Prop. 1993/94:52 s. 20.

har därtill generell tillämplighet och ska beaktas vid fastställande av vilket utbyte som kan bli föremål för förverkande.⁶⁰

Även ersättning för kostnader som någon har tagit emot i samband med brott ska förklaras förverkat, om mottagandet utgör ett brott enligt utlänningslagen och det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än ett år. Alternativt kan det mottagnas värde förklaras förverkat.⁶¹ I förarbetena anför följande.

Förverkande kan komma i fråga enligt denna bestämmelse om någon gör sig skyldig till förberedelse till människosmuggling och förberedelsen består i att gärningsmannen tar emot pengar eller annat i betalning för att täcka kostnader för utförande av brottet. [...] Det förhållandet att brottet fullbordats eller att straffbart försök kommer till stånd och att den som tagit emot ersättningen döms till ansvar för försök eller fullbordat brott, antingen som medhjälpare eller gärningsman, bör inte hindra att kostnadsersättning förverkas (se Berg m.fl. Brottsbalken, en kommentar, kap. 25–28, s. 36:21).⁶²

Även bestämmelserna i 36 kap. 1 b § brottsbalken kan aktualiseras där människosmuggling och organiserande av människosmuggling anges uttryckligen som s.k. förverkandeutlösande brott.⁶³

Frågor om förverkande beskrivs närmare i [rättslig vägledning 2021:9, Brottsutbyte, förvar och kvarstad](#).

Transportmedel och egendom som använts som hjälpmedel vid brott får förverkas förutsatt vissa omständigheter. I förarbetena anges biljetter, sjökort eller kartor som exempel på egendom som hjälpmedel vid brott. Den praxis som utvecklats vid tillämpningen av 36 kap. 2 § brottsbalken och motsvarande bestämmelser inom specialstraffrätten kan tjäna till vägledning vid tillämpningen av denna bestämmelse.⁶⁴

2.6 Uppgifter från transportföretag

I människosmugglingsärenden kan det finnas behov att hämta in uppgifter från transportföretag såsom buss-, tåg- och flygtransporter. Detta regleras framförallt i polislagen (1984:387), utlänningslagen (1989:529), lagen

⁶⁰ Prop. 2004/05:135 s. 181.

⁶¹ Se Sandesjö, Wikrén, Utlänningslagen med kommentarer, (JUNO), version 13, publicerad digitalt 2022-12-22, 20 kap. 10 §, under rubriken *Första stycket*.

⁶² Prop. 2004/05:135 s. 181 f.

⁶³ För närmare information se Sandesjö, Wikrén, Utlänningslagen med kommentarer, (JUNO), version 13, publicerad digitalt 2022-12-22, 20 kap. 10 §, under rubriken *Nya förverkanderegler samt Brottsutbyte, förvar och kvarstad*. Se även rättslig vägledning *Metoder för att angripa, utreda och säkra tillgångar och vinning av brott* (RäV 2021:9).

⁶⁴ Prop. 2004/05:135 s. 182.

(2006:444) om passagerarregister och lagen (2018:1180) om flygpassageraruppgifter i brottsbekämpningen.

Enligt 25 § polislagen ska ett transportföretag som befordrar varor, passagerare eller fordon till eller från Sverige lämna de aktuella uppgifter om ankommande och avgående transporter, som företaget har tillgång till och har skyldighet att lämna de uppgifter om passagerare som avser namn, resrutt, bagage och medpassagerare samt sättet för betalning och bokning. Uppgifterna får begäras om de kan antas ha betydelse för den brottsbekämpande verksamheten. Av proportionalitetsprincipen i 8 § följer att uppgifter inte bör begäras gällande rena bagatellbrott.

När det gäller lufttrafikföretag gäller en särskild reglering. Lagen om flygpassageraruppgifter i brottsbekämpningen innebär ett genomförande i svensk rätt av EU:s direktiv EU 2016/68 om användning av passageraruppgiftssamlingar (PNR-uppgifter) för att förebygga, förhindra, upptäcka, utreda och lagföra terroristbrott och annan allvarlig brottslighet. Lufttrafikföretagen är skyldiga att, inför varje flygning som ankommer till eller avgår från Sverige, överföra PNR-uppgifter till enheten för passagerarinformation, en särskild enhet inom Polismyndigheten. PNR är en förkortning av den engelska benämningen Passenger Name Record och avser uppgifter som passagerare lämnar vid bokning av flygresor och vid incheckning, t.ex. namn, bokningsdatum, resedatum, fullständig resplan, bagageinformation, uppgifter om medresenärer, all betalningsinformation och alla tillgängliga uppgifter om ensamresande barn under 18 år, bl.a. med uppgifter om de personer som checkar in och hämtar barnet. Uppgifterna om barn som reser utan vuxet sällskap är särskilt angivna eftersom de kan ha betydelse vid utredningar om människosmuggling.⁶⁵ Lagen ska både tillgodose behovet av tillgång till PNR-uppgifter i den verksamhet som avses och skydda människor mot att deras personliga integritet kränks vid behandlingen av uppgifterna.

Uppgifterna bevaras i en databas i fem år för att därefter förstöras. En behörig myndighet kan, om det rör sig om att förebygga, förhindra, upptäcka, utreda eller lagföra terroristbrottslighet eller annan allvarlig brottslighet, begära att få ta del av PNR-information.

Med *annan allvarlig brottslighet* avses de brott som anges i bilaga II till PNR-direktivet och för vilka det i Sverige eller andra medlemsstater är föreskrivet fängelse i tre år eller mer. Det bör påpekas hänvisningen till bilagan är dynamisk, dvs. de brott som omfattas av lagen framgår av den vid var tid gällande lydelsen av bilagan och brotten som omfattas ändras när bilagan ändras.

Uppräkningen i bilagan innefattar flera brottsbalksbrott liksom brott i specialstraffrätten. En del punkter avser brott som inte har någon direkt

⁶⁵ Prop. 2017/18:234 s. 56.

svensk motsvarighet, bl.a. "Hjälp till olovlig inresa och olovlig vistelse".⁶⁶ Någon definition av begreppet "olovlig inresa" finns inte i propositionen till lagen eller i PNR-direktivet. I Rådets direktiv om definition av hjälp till olaglig inresa, transitering och vistelse⁶⁷ finns enbart definitionen *att avsiktligt hjälpa en utlänning som inte är medborgare i en av EU:s medlemsstater att resa in i eller passera genom en medlemsstats territorium i strid med denna stats lagstiftning om utlänningars inresa eller transitering*. I förarbetena konstateras att Sverige uppfyller de krav som uppställs i rådsbesluten för att förhindra hjälp till olaglig inresa och transitering genom föreslagna straffskärpningar av människosmugglingsbrotten, något som ger indikation på att begreppet "hjälp till olaglig inresa" innefattar människosmuggling.⁶⁸

Enligt Utvecklingscentrums uppfattning omfattas brotten grov människosmuggling och grovt organiserande av människosmuggling av det uppräknade brottet "hjälp till olovlig inresa" i bilaga II. För att det ska anses vara *annan allvarlig brottslighet* krävs att det ska vara föreskrivet fängelse i tre år eller mer för brottet. Det är straffskalan för brottet som avses, inte straffvärdet.⁶⁹ Det innebär att det endast är de grova människosmugglingsbrotten som ingår i *annan allvarlig brottslighet* i 1 kap. 1 § lagen om flygpassageraruppgifter.

Begreppet "hjälp till olovlig inresa" i bilaga II är snarlikt listbrottet "Hjälp till olovlig inresa och olovlig vistelse" i artikel 2.2 i rambeslutet 2002/584/RIF om den europeiska arresteringsordern. Det bedöms att en svensk åklagare vid en utgående europeisk arresteringsorder avseende grov människosmuggling eller grovt organiserande av människosmuggling kan ange listbrottet "Hjälp till olovlig inresa och olovlig vistelse".

PNR-uppgifter bör skiljas från s.k. API-uppgifter (Advance Passenger Information). API-uppgifter avser främst sådan information som finns på passets maskinläsbara del, såsom namn, födelsedatum, nationalitet och passnummer medan PNR-uppgifter även avser namn, resedatum, resväg, bagageinformation och betalningsätt.

I 9 kap. 3 a–f §§ utlänningslagen regleras transportörers skyldighet att överföra dessa uppgifter på Polismyndighetens begäran. Bestämmelser om behandlingen av de uppgifter som överförts till Polismyndigheten enligt 9 kap. 3 a § utlänningslagen finns i lagen om passagerarregister.

⁶⁶ Prop. 2017/18:234 s. 39 f.

⁶⁷ Rådets direktiv 2002/90/EG av den 28 november 2002 om definition av hjälp till olaglig inresa, transitering och vistelse.

⁶⁸ Prop. 2003/04:35 s. 65, Rådets rambeslut av den 28 november 2002 om förstärkning av den straffrättsliga ramen för att förhindra hjälp till olaglig inresa, transitering och vistelse och Rådets direktiv 2002/90/EG av den 28 november 2002 om definition av hjälp till olaglig inresa, transitering och vistelse.

⁶⁹ Se Berg, Lagen (2018:1180) om flygpassageraruppgifter i brottsbekämpningen, 1 kap. 1 § Karnov 2023-02-23 (JUNO).

2.7 Uppspelning av förhör eller tidsbegränsat uppehållstillstånd

En av de svårigheter som nämnts av åklagare med erfarenhet av att utreda människosmugglingsbrott är att de insmugglade vittnena försvinner efter det initiala förhöret och inte kan höras på nytt. En möjlig lösning på problemet är att åberopa uppspelning av förhör som bevis vid rättegången enligt 35 kap. 15 § rättegångsbalken. En annan är att ansöka om tidsbegränsat uppehållstillstånd för personen hos Migrationsverket.

2.7.1 Uppspelning av förhör

Enligt 35 kap. 15 § rättegångsbalken får en berättelse som lämnats vid ett förhör inför en brottsbekämpande myndighet och som dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning åberopas som bevis i rättegången, se [Rättslig vägledning 2021:23 Nya regler om tidiga förhör](#).

2.7.2 Tidsbegränsat uppehållstillstånd

En utländsk medborgare som saknar tillstånd att vara i Sverige kan beviljas ett tidsbegränsat uppehållstillstånd för minst sex månader för att medverka i en brottsutredning. Detta med stöd av 5 kap. 15 § utlänningslagen. Ansökan görs med blankett som finns på Migrationsverkets hemsida, <https://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Forundersokningsledare.html>

Tillståndet kan ges till en person som behöver vistas i landet under brottsutredning och rättegång om man bedömer att personens medverkan som målsägande eller vittne är av betydelse för rättsprocessen.

För att bli beviljad ett tidsbegränsat uppehållstillstånd ska personen ha brutit förbindelsen med den eller de som är misstänkta för brottet. Personen ska själv vara villig att samarbeta med de myndigheter som utreder brottet.

Det finns också möjlighet att ansöka om ett tidsbegränsat uppehållstillstånd i 30 dagar för att ge personen betänketid för att kunna ta ställning till om han eller hon vill samarbeta i brottsutredningen. Migrationsverket kan även förlänga ett uppehållstillstånd som blivit beviljat enligt utlänningslagen.

3 Vägledning vid utredningar

3.1 Inledning

I detta avsnitt redogörs för framgångsfaktorer och svårigheter under förundersökning. Avsnittet bygger på kontakter med enskilda åklagare som har särskild erfarenhet av ärenden om människosmuggling eller organiserande av människosmuggling. Vissa uppgifter är kvar från RättsPM 2019:3, medan andra uppgifter kommer från vad åklagare från olika åklagarkammare⁷⁰ bidragit med under arbetet med denna rättsliga vägledning.

När det gäller brotten människosmuggling och organiserande av människosmuggling finns det några väsentliga skillnader. Som exempel kan människosmuggling gälla en enstaka inresa till eller passerande genom de i lagrummet specificerade staterna medan organiserande av människosmuggling måste riktas mot Sverige, ha ett vinstsyfte och en viss omfattning men det krävs inte en påbörjad eller faktisk inresa. I övrigt är brotten likartade och delvis överlappande.

Eftersom utredningsåtgärderna i stora delar är liknande mellan de olika brotten men istället skiljer sig åt mellan mer komplexa ärenden och enklare ärenden har önskemål kommit från flera håll om att i detta avsnitt frångå uppdelningen mellan människosmuggling och organiserande av människosmuggling som görs i [kapitel 2](#) och istället skilja mellan vad man bör tänka på i enklare ärenden där straffvärdet ligger på bötesnivå och vilka utredningsåtgärder som kan krävas vid mer komplexa ärenden.

Är det ett enklare ärende som t.ex. att någon vid ett enstaka tillfälle bistår en person med transport utan ersättning räcker det ofta med förhör, kompletterat med dokumentation och uppgifter om vem som köpt biljetter, vems bilen är och beslag av handlingar. Eftersom sådana gärningar i regel ger en bötespåföljd begränsas möjliga utredningsåtgärder i dessa ärenden. I mer komplexa ärenden bör däremot långt fler åtgärder övervägas, t.ex. spaning, husrannsakan, frihetsberövanden, beslag och genomsökning av mobiler och, om möjligt, hemliga tvångsmedel.

Avvägningen beror helt på vilket slags ärende det är och på hur ingångsvärdena ser ut.

⁷⁰ Riksenheten mot organiserad och internationell brottslighet, Södra Skånes åklagarkammare, Malmö åklagarkammare, Åklagarkammaren i Nyköping och Norrorts åklagarkammare i Stockholm.

3.1.1 Exempel från åklagare

Exempel från enklare ärenden

I de människosmugglingsärenden som avser en enskild resa uppger åklagare sammanfattningsvis följande.

Det går ofta bra att få fram bevisning för att styrka brott. Detta trots att de insmugglade ofta är ovilliga att medverka med att lämna uppgifter eftersom de är nöjda med den hjälp de fått att komma in i landet, den som hjälpt dem är en släkting eller landsman eller så är de rädda för repressalier från gärningsmannen. Många gånger går det överhuvudtaget inte att få tag på de insmugglade. De saknar adress eller fortsätter till annat land där de söker asyl. Det går oftast inte att gå bakåt i tiden eller i smugglingskedjan även det finns viss misstanke om att människosmugglingen är mer organiserad. Detta eftersom det är mycket svårt och resurskrävande. Brottet som utreds blir oftast bara den sista biten smugglingssträckan t.ex. Danmark till Sverige.

Betydelsefullt för att bevisa brott blir trovärdigheten av de misstänkta berättelser. Den misstänkte människosmugglaren har en viss förklaringsbörda. Det är t.ex. inte en trovärdig förklaring att man under en lång resa tillsammans inte sagt ett ord till varandra. Det är därför viktigt att bra initiala polisförhör hålls. Vid gripandet tas telefoner i beslag och det ger många gånger värdefull bevisning. Annan viktig bevisning är de polismän som varit med vid gripandet och deras iakttagelser. Även fynd i smugglingsfordon och falska handlingar finns ofta i dessa ärenden. Polisen har i samarbete med åklagarna utarbetat en lathund för människosmugglingsärendena med vilka frågor som bör ställas vid förhör etc.

En annan åklagare har beskrivit ett ärende från en gränskontroll på en personbil vid Lernacken Malmö (vid Öresundsbron).

I bilen satt två män, varav föraren var misstänkt MT. Passageraren uppträdde avvikande och undvek ögonkontakt. Polis beslöt sig därför för att kontrollera passageraren utförligare. Passageraren uppvisade ett tyskt resepass samt ett tyskt uppehållstillstånd, både tillhörande en person vid namn AA. Polisen konstaterade att personen framför dem inte stämde överens med passhandlingen. Passagerarens tillhörigheter kontrollerades och man hittade ett syriskt körkort. Passageraren uppgav att de tyska handlingarna inte tillhörde honom men att det syriska körkortet tillhörde honom och att han heter VT. Genom kontroll kunde polisen konstatera att passageraren VT inte var folkbokförd i Sverige och saknade giltiga handlingar för inresa samt vistelse i Sverige.

Polisen tog därefter föraren MT:s telefon i beslag. Genom teleförmöning identifierades en konversation mellan föraren MT och en okänd person. Okänd person hade i konversationen skickat bilder på det tyska uppehållstillståndet och ansiktsbild på passageraren VT. Föraren MT hade svarat på bilderna och skrivit något i stil med att man skulle "ge honom linser så han liknar dig" och att han skulle åka ner till Tyskland imorgon. Föraren MT förnekade brott och berättade om att han hade

rest ner till Tyskland för att inhandla bildelar från en bilmekaniker. Han tog med sig passageraren VT som tack till bilmekanikern. Han frågade inte vad passageraren hette och kontrollerade inte dennes handlingar. Tingsrätten dömde MT för människosmuggling och påföljden blev villkorlig dom och dagsböter.

Exempel från omfattande ärenden

En åklagare har beskrivit sina ärenden.

Upptakten till våra ärenden var i princip alltid att polisen gjort slagningar och sökningar i bokningssystemen och profilerat ut misstänkta människosmugglare som sedan stoppas och kontrolleras. Ofta handlade om hur biljetter bokats och betalats. Vanligt att biljetterna till den smugglade och smugglaren är sambokade, dvs. köpte vid samma tillfälle och betalade med samma kort eller kontant. Detta i kombination med att de i förhör säger att de inte känner varandra utgör enligt min erfarenhet viktig bevisning som domstolen brukar godta. Vi har även haft ärenden där polis funnits med på planet och sett att den smugglade och smugglaren talat med varandra och dessutom finns ibland filmer från flygplatsen som visar hur de umgås innan de ska passera sista spärren. Då delar de på sig och passerar alltid var för sig.

En annan åklagare beskrivit ett ärende där han har åtalat huvudmannen för grov människosmuggling, förberedelse till grov människosmuggling och grovt organiserande av människosmuggling. Åklagaren har inlett gärningsbeskrivningen med att beskriva verksamheten i dess helhet och därefter har åklagaren angett respektive resa i punkter. Syftet var att domstolen skulle kunna döma för respektive gärning om helheten ogillades. Slutmålet för resenärerna var oftast Storbritannien som på den tiden var EU-medlem. Det kunde vidare inte bevisas hur huvudmannen fått tillgång till de pass som användes vid smuglingen varför åklagaren i gärningsbeskrivningen har angett flera alternativ till hur huvudmannen hade fått dokumenten i sin besittning. Huvudmannen dömdes till två års fängelse. Domstolen bedömde att det inte kunde visas att målet för smuglingen var Sverige och ogillade organisationsbrottet. I målet åberopades omfattande bevisning, bl.a. chatt-konversationer, material inhämtat från annat land, bankräkningar och kontoutdrag jämförda med telefonkonversationer, inhämtade uppgifter från bl.a. flygbolag. Bevisuppgiften innefattade en sammanställning med sidhänvisning till bevisuppgifterna som visade huvudmannens resor, hans användning av sitt bankkort och hans kontakter med resenärerna, allt till styrkande av att det varit fråga om smuglingsresor.

I en annan utredning gällande bl.a. grovt organiserande av människosmuggling har en åklagare beskrivit följande framgångsfaktorer.

Bra underrättelsearbete kombinerat med HÖK och uppgifter från flygbolag och banker. En period innan tillslaget HAK där vi fick in uppgifter om två fall av människosmuggling. Sen har vi fått fram mycket information från en beslagtagn telefon, som innehöll mängder av

bilder av ID-handlingar och flygbokningar, samt en papperskasse innehållande ett 80-tal ID-handlingar, varav de flesta var förlustanmälda eller förfalskade. Genom att sammanställa namn från ID-handlingarna med namn på flygbokningar har det gått att få fram ett antal identifierade insmugglade personer.

Underrättelsearbetet började i mitt ärende med tips och inhämtade uppgifter från flygbolag om flitigt resande, som föreföll orimligt i förhållande till den misstänktes ekonomiska resurser. Det gav underlag för HÖK som stärkte bilden av mycket resande och mycket kontakter längs de kända smuggelrutterna via Grekland/Italien. Vi fick även information via Europol om polisingripanden mot vår misstänkte i olika länder och det fanns ett "gammalt" öppet ärende i Sverige. Detta gav i sin tur sammantaget grund för HAK pga. skälig misstanke för grovt organiserande av människosmuggling med högt straffvärde. Efter lyckad HAK och samarbete med Finland, dit smuggelresor företagna under avlysningsperioden skett, kunde vi göra tillslag.

Sen vidtog ett omfattande utredningsarbete. Polisen satsade resurser på ärendet. Två utredare och en analytiker fick jobba ganska ostört och länge med ärendet. De lyckades pussla ihop ett antal fysiska personer, som sökt asyl i Sverige, med resor som den misstänkte organiserat och bokart för dem med användande av andras personuppgifter. Mycket resurser lades ned på att översätta innehållet i beslagtagna telefoner. Insugglade personer lokaliserades och förhördes. En kvinna fick tillfälligt uppehållstillstånd enligt 5 kap. 15 § utlänningslagen. Tillgångsutredningar gjordes om den misstänkte och hans anhöriga. Där emot var det svårt att kartlägga pengaflöden eftersom kontanter och Hawala-banker använts.

En annan åklagare ger följande exempel på en möjlig åtgärd.

För att utreda om det rör sig om en engångsföreteelse eller om transporten i själva verket är ett led i ett upprepat förfarande kan en möjlighet vara att ta eventuell GPS i beslag samt mobiler för tömning och se om man kan utreda resrutten och eventuella särskilda kontakter inför en resa.

3.1.2 Exempel på svårigheter

Svårigheter som nämns bland åklagarna är att de insmugglade personerna efter det initiala förhöret går under jorden eller lämnar landet och inte kan höras vid huvudförhandlingen, det bör därför redan i inledningen vidtas åtgärder så att förhöret kan spelas upp vid huvudförhandlingen. Se [avsnitt 3.2.2](#).

En annan svårighet är att många av målsägandena eller vittnena eller utsatta personer inte upplever sig som brottsoffer. Den misstänkte har, ur deras synpunkt, gjort en bra sak. Ofta upplever den misstänkte inte sig som brottslig utan tycker att han eller hon har hjälpt människor i svårigheter.

Straffvärdet måste beaktas då många av dessa enklare brott ligger på bötesnivå vilket gör att de misstänkta inte kan frihetsberövas och att hemliga tvångsmedel inte får användas.

Åklagare nämner också att det är svårt att fram uppgifter som visar vinstsyfte och att det är stora svårigheter att bedriva spaning.

3.2 Utredningsåtgärder

Några exempel på utredningsåtgärder som är betydelsefulla under förundersökning är följande.

3.2.1 Initial dokumentation

Personerna

Promemorior kan inhämtas från ingripande poliser/gränskontrollanter om:

- Namn, kön, ålder och släktskap på de insmuglade personerna.
- Deras inledande samtal med vittnen och misstänkt.
- De insmugglades utseende, klädsel, hälsostatus, sinnestillstånd, bagage och tillhörigheter såsom biljetter, pengar m.m.
- Vems bagage som är vems och innehållet.
- Passerandet av gränskontroll vid yttre gräns.
- Dokumentation av användandet av falska dokument eller att dokument saknats.
- Beslag av mobiler – kontakter mellan gärningsmannen och insmugglad, foton på resehandlingar m.m.

Fordon

- Antalet personer i fordonet och hur många av dessa som är passagerare
- Var i fordonet respektive person sitter och vem som är förare.
- Fotografier på fordonet, passagerarna och de misstänkta.
- Finns möjlighet att ta GPS i beslag för att utreda färdväg?

Vid passering av yttre gräns såsom på flygplatser

- Inhämta övervakningsfilm från gaten. (Går de tillsammans, överlämnas eller slängs några handlingar?)
- Har gränskontrollen passerats? (Vid yttre gräns fullbordas brottet när inresan skett vid sidan om en gränskontroll eller att utlänningen passerar gränskontrollen gömd eller med hjälp av förfalskade handlingar. (Se [avsnitt 2.1.1.](#))

- Biljetthistorik på misstänkt – reser misstänkt ofta?
- Fotografera bagagetaggar – vem har checkat in bagaget?

I större ärenden

- Undersök flygplanet personen ankom med i syfte att hitta kvarglömda eller slängda handlingar.
- Inhämta om möjligt information från flygbolag, passagerarlistor och bokningsinformation för att kunna fastställa om de är sambokade, biljetter betalade med samma betalkort, när i tiden bokningen skett (nära inpå resan) m.m.

3.2.2 Förhör

- Frågan om uppsåt bör särskilt uppmärksammas.
- Så utförliga förhör som möjligt bör hållas med de insmugglade, gärna inspelade för att möjliggöra uppspelning enligt 35 kap. 15 § rättegångsbalken då personerna kan tänkas lämna landet.
- Varifrån kommer de insmugglade och vilket land är de medborgare i?
- Under hur lång sträcka har man färdats i aktuellt fordon och vem var förare under vilken del?
- Vid vilken tidpunkt under resan kom man i kontakt med den/de som var förare?
- Vad har överenskommits och vilken information har föraren fått?
- Hur har förhållandena varit under resan (hänsynslösa moment)?
- Släktskap eller annan relation mellan de insmugglade.
- Släktskap eller annan relation till den/de som var förare.
- Om man säger att man inte har betalat något till föraren – skulle betalning ske senare/på annat sätt/av annan person?

3.2.3 Under utredningen

- Utred resväg, eventuell flygbokning, biljetter, boardingkort, passagerarlistor och bankuppgifter.
- Överväg att hämta in övervakningsfilm för att utröna om personerna har gått tillsammans eller tillsammans med andra personer och handlingar har överlämnats eller slängts.
- Eventuella invändningar/uppgifter bör kontrolleras.
- Telefoner bör skickas på tömning för att utreda om brottet har varit planerat.

I större ärenden

- Utnyttja eventuell anhållningstid effektivt och börja arbeta i ärendet omgående.
- Åklagare bör förvissa sig om att den misstänkte "daktats" innan eventuellt beslut om frisläppande.
- Överväg ansökan om tidsbegränsat uppehållstillstånd enligt 5 kap. 15 § utlänningslagen om det behövs för att förundersökning eller huvudförhandling i brottmål ska kunna genomföras.
- För att utreda om misstänkt har fått betalt för att utföra resan till Sverige bör en mindre finansiell utredning utföras. Enligt Eurojust är betalning med kryptovaluta eller via Hawalasytemet vanligt förekommande vid människosmuggling.⁷¹

3.3 Internationellt samarbete

Internationellt samarbete är en framgångsfaktor vid grova människosmugglingsbrott då det kan möjliggöra för det land man kontaktar att öppna upp en egen utredning för att utreda den del av den brottsliga verksamheten som pågår där. Det tar ofta en del tid, varför det är viktigt att i ett tidigt skede inleda ett sådant samarbete och överväga om samarbetet ska ske inom ramen för internationell rättslig hjälp och europeisk utredningsorder eller genom att man ingår avtal med det/de andra länderna om att arbeta i en gemensam utredningsgrupp (s.k. JIT).

Inte sällan handläggs ärenden om människosmuggling som kräver ett mer omfattande internationellt samarbete vid Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet där det finns särskild kompetens på området. Råd och stöd kring det internationella samarbetet och gemensamma utredningsgrupper kan man också få i kontakt med samordningsfunktionen vid den Nationella åklagaravdelningen och den svenska enheten vid Eurojust kan hjälpa till vid utformningen och översändande av rättshjälpsframställning och europeiska utredningsorder, att hitta samarbetspartners, anordna samordningsmöten, bistå JIT:ar m.m.⁷² Eurojust har också kontaktytor med länder utanför EU och kan hjälpa till med kontakter med relevanta europeiska och internationella organisationer som EUNAVFOR MED, EMSC, Frontex och UNODC.

Vid Eurojust finns också bl.a. en tematisk arbetsgrupp om bl.a. människosmuggling där svenska enheten vid Eurojust tagit en aktiv roll avseende att

⁷¹ Se närmare Eurojust meeting om migrant smuggling 2022 – The Hague, 19–20 October 2022 – Outcome report.

⁷² Se närmare Eurojust meeting om migrant smuggling – The Hague 30–31 May 2018 – Outcome report, Council document 12740/18, 2 October 2018.

bl.a. utveckla och förbättra arbetsmetoderna för utredning av brottstypen. På Eurojusts hemsida finns en ämnessida om människosmuggling.⁷³ Eurojust har även publicerat en broschyr med beskrivning av ländernas olika ramverk kring människosmuggling och en sammanställning av samlade erfarenheter och framgångsfaktorer.⁷⁴ Därutöver driver kommissionen och Eurojust ett gemensamt projekt benämnt Focus Group of Prosecutors Specialised in Trafficking in Human Beings som syftar till att föra samman medlemsstaternas experter på området för att på så sätt öka kompetensen och lagföringen på området.

Europol har inrättat ett centrum mot människosmuggling vars inriktning är att stödja polis och andra myndigheter med ansvar för gränskontroll att koordinera komplexa insatser mot människosmuggling.

Information som kan vara av vikt även för andra länder bör delas med de andra EU-medlemsländerna genom det svenska sambandskontoret vid Europol så att den tillförs Europols analysfiler. De utredande poliserna ska göra detta, men det är bra om åklagaren påminner dem och, såvida det inte finns hinder mot det, tillåter att förundersökningsmaterial delas.⁷⁵ Information bör dock också och främst delas med Europols analysfiler av det skäl att det i utredningen framkommer om berörda personer på något sätt förekommer eller har förekommit i andra länders brottsutredningar. På det sättet samordnas ärendet mot andra EU-medlemsländer och det kan bli möjligt att hitta medgärningsmän och brottsoffer i andra länder.

⁷³ <https://www.eurojust.europa.eu/crime-types-and-cases/crime-types/migrant-smuggling>.

⁷⁴ Migrant Smuggling In Focus – Issue 1 (October 2021).

⁷⁵ Medlemsstaternas skyldighet att tillhandhålla information till Europol regleras i art. 7.6 och undantagen återfinns i art. 7.7 Europolförordningen 2016/794. Presumtionen är att man ska förse Europol med information så länge inget hindrar det.

4 Checklista

Överväganden som bör göras under förundersökning om människosmuggling eller organiserande av människosmuggling. Checklistan är uppdelad på åtgärder i samtliga ärenden och åtgärder som kan behövas i mer omfattande ärenden i syfte att åstadkomma mer överskådlighet.

4.1 I samtliga ärenden

- Beakta straffvärdet – brott på bötesnivå?
- Utförliga förhör med vittnen och misstänkta bör hållas tidigt i en utredning och kan vara avgörande för att styrka uppsåtligt brott, se exempel på frågor i [avsnitt 3.2.2](#).
- Överväg videoförhör i enlighet med 35 kap. 15 § rättegångsbalken och bevisupptagning utanför huvudförhandling med personer som kan tänkas lämna landet. Se [avsnitt 3.2.2](#).
- Tydlig dokumentation inledningsvis i en utredning av iakttagelser när exempelvis ett misstänkt smugglingsfordon stoppas, se [avsnitt 3.2.1](#).
- Fotografera misstänkt och de insmugglade, fotografera ev. bil och dokumentera hur de satt i bilen eller vid flygning. Dokumentera bagagetaggar för att avgöra vem som har checkat in bagaget.
- Promemorior bör hämtas in från ingripande poliser/gränskontrollanter, se avsnitt om sina iakttagelser, passerandet av gränskontroll vid yttre gräns och sina inledande samtal med vittnen och misstänkt, se [avsnitt 3.2.1](#).
- Eftersök och beslagta telefoner, resehandlingar, biljetter, kvitton och andra fynd i exempelvis ett smugglingsfordon.
- Har smugglingen skett över inre gräns eller yttre gräns? Se [avsnitt 2.1.1](#) och [avsnitt 3.2.1](#).
- Vid yttre gräns som på flygplats kan det vara av betydelse om personerna lämnat handlingar på flygplanet eller på vägen fram till gränskontrollen.

4.2 I omfattande ärenden

- Överväg behov av spaning.
- Överväg tvångsmedel såsom frihetsberövande, husrannsakan och även hemliga tvångsmedel.
- Utred resehistorik på den misstänkte.
- Överväg att hämta in övervakningsfilm, se [avsnitt 3.2.1](#).
- Utred resväg, ev. flygbokningar, passagerarlistor, bankkuppgifter och bokningsinformation för att kunna fastställa om personerna är sambokade, biljetter betalad med samma betalkort, när i tiden bokningen skett (nära inpå resan) m.m.
- Om brottet misstänks ha utförts mot ersättning är det lämpligt med finansiell utredning samt frågor om förverkande av brottsutbyte.
- Vid misstanke om människosmuggling och organiserande av människosmuggling överväg att åtala för båda brotten. Överväg rubriceringsfrågan särskilt mot bakgrund av HD:s avgöranden om människosmuggling (se närmare [kapitel 2](#)). Tänk på gärningsbeskrivningen så att även alternativa brott täcks in.
- Överväg möjligheten till tidsbegränsat uppehållstillstånd enligt 5 kap. 15 § utlänningslagen för att förundersökning eller huvudförhandling ska kunna genomföras. Ansökan kan göras på Migrationsverkets hemsida, se [avsnitt 2.6.2](#).
- Överväg alltid samarbete med andra länder som är berörda av det aktuella brottet, se [avsnitt 3.3](#).

ÅKLAGARMYNDIGHETEN